

Боднар Катерина Віталіївна,
аспірантка кафедри економічної політики та менеджменту
навчально-наукового інституту "Інститут державного управління"
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

e-mail: Ekaterina28051986@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8512-1001>

ВІД ЛЮДЕЙ ДО ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: РОЛЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СТАЛОМУ ПІСЛЯВОЄННОМУ РОЗВИТКОВІ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджується ключова роль людського капіталу в підвищенні ефективності системи публічного управління і засад нової публічної політики у контексті сталого розвитку та найбільш близьких цілей сталого розвитку ООН. Аналіз починається з огляду людського капіталу, як основного активу соціально-економічного розвитку, підкреслюючи його вплив на інновації, продуктивність і загальне економічне зростання. Методологія дослідження включає використання декількох загальнонаукових методів для огляду літератури та стислого аналізу офіційних даних, підкреслюючи взаємозв'язок між інвестиціями в людський капітал та покращеними результатами державного управління. Ключові висновки вказують на те, що регіони з вищим рівнем освіти, здоров'я та навичок серед населення, як правило, демонструють більш надійні показники управління та сталого розвитку і стійкість до важких потрясінь (як війна), і це є керованим політичним параметром для уряду. У статті також розглянуто проблеми та можливості оптимізації людського капіталу, включаючи політичні рекомендації щодо освіти, охорони здоров'я та розвитку робочої сили для підтримки сталого розвитку за логікою ООН. Завдяки своєму аналізу стаття робить внесок у стратегічне планування та формулювання публічної політики, що є необхідним для більш ефективного використання людського капіталу для регіонального розвитку та кращого публічного управління.

Ключові слова: людський капітал, механізм публічного управління, цілі сталого розвитку ООН, сталий розвиток України, цілі ООН достойні робочі місця, місцевий економічний розвиток.

Постановка проблеми. Дуже ймовірно, що післявоєнний період надає Україні унікальний шанс на людино-центричний розвиток, який відіграє ключову роль у відродженні і оновленні публічної політики та сприянні сталому розвитку регіонів [1]. У світі вже давно склався консенсус [19; 20; 16], що людський капітал як найцінніший ресурс країни, стає основою для сталого розвитку країни [24], сталого відновлення економіки, соціальної сфери та майже усієї інфраструктури [23]. Врахування потреб і потенціалу населення у формуванні публічної політики дозволить ефективно адресувати проблеми відновлення та адаптувати стратегії розвитку до реальних умов життя громад. Такий підхід сприятиме не лише економічному відродженню, але й

Як цитувати: Боднар К. В. Від людей до публічної політики: роль людського капіталу в сталому післявоєнному розвитку України. *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 2 (63). С. 128–142. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-09>

In cites: Bodnar, K.V. (2023). From people to public policy: the role of human capital in sustainable post-war development of Ukraine. *Pressing Problems of Public Administration*, 2 (63), 128–142. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-09> [in Ukrainian].

зміцненню соціальної згуртованості, підвищенню якості життя громадян та створенню міцної основи для майбутнього прогресу.

У контексті післявоєнного відновлення, зосередження на людському капіталі відкриває двері до інноваційних підходів у вирішенні соціально-економічних проблем, стимулює розвиток місцевих спільнот та підприємництва. Це, в свою чергу, може сприяти прискореному переходу до цифрової економіки, що є критично важливим для підвищення конкурентоспроможності українських регіонів на міжнародному рівні. Також, акцент на розвитку людського капіталу сприятиме залученню інвестицій, які необхідні для відновлення та модернізації інфраструктури, освіти та охорони здоров'я. Інвестування в людський капітал в період післявоєнного відновлення не лише відновить втрачені можливості, але й покладе основу для міцнішого, більш сталого і інклюзивного майбутнього. Визнання цінності кожної людини як основи для планування публічної політики вкаже шлях до відновлення не тільки економіки, але й довіри та соціальної згуртованості у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні п'ять років стали періодом значних змін у розумінні ролі людського капіталу в стратегіях сталого розвитку та формуванні нової публічної політики. Зміщення фокусу на людський капітал відображає глобальний консенсус про його критичну важливість як основи для економічного зростання, соціальної стійкості та екологічної збалансованості. Магістральні ідеї, що склалися в науковій літературі протягом останніх 15 років, запевняють, що інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійний розвиток не просто покращують продуктивність людини, але й сприяють стійкому соціально-економічному розвитку на регіональному та національному рівнях. Значення цього підходу стає особливо актуальним у контексті поствоєнного відновлення та трансформаційних процесів у українському суспільстві, де врахування людського фактору стає ключовим у реалізації, сподіваюся, нової публічної політики. Це зумовлено тим, що кваліфіковані, здорові та добре освічені громадяни здатні ефективно адаптуватися до змін, інновацій та викликів, що, в свою чергу, підвищує загальну відновлювальну спроможність та резилієнтність країни.

Свіжі (2023 р.) порівняльні результати китайських авторів [24], мабуть, вже остаточно доводять, що країни, які мають політику розробки високого індексу людського капіталу та ведуть економічну діяльність ефективним чином, залишають мінімальний вплив на якість навколишнього середовища та суспільний добробут, і, таким чином, вищий рівень людського капіталу допомагає краще досягати цілей сталого розвитку. Далі, в останніх резонансних західних публікаціях [9; 10; 12; 13] наголошується на запровадженні багаторівневого врядування і буквально інтегруючих стратегіях розвитку людського капіталу в ширший контекст національних і загальноєвропейських стратегій сталого розвитку, де вони розглядаються як основа для досягнення цілей у сферах економіки, соціальної справедливості [11] та екологічної стійкості [18]. Вважаю, що такий підхід вимагає від публічної політики гнучкості, передбачливості та здатності до швидкої адаптації до змінних умов, що стає можливим завдяки розвитку людського капіталу. Врахування цих аспектів в національному та регіональному плануванні стає вирішальним для успішного відновлення та довготривалого сталого розвитку, підкреслюючи необхідність перегляду та оновлення існуючих підходів у публічній політиці відповідно до сучасних викликів і можливостей.

Мета статті – критично узагальнити сучасний вплив накопичення і реалізації в Україні людського капіталу на ефективність механізмів публічного управління сталим розвитком у післявоєнних умовах.

Виклад основного матеріалу. З теоретичної точки зору, висока частка освіченого населення є важливою для економічного розвитку країн і регіонів, оскільки нові технології неможливо впровадити без кваліфікованої робочої сили, а розробити або адаптувати без залучення висококваліфікованих дослідників. Висока важливість людського капіталу як чинника інноваційного розвитку на державному і регіональному рівні базується як на теоретичних, так і на емпіричних дослідженнях з використанням даних з регіонів світу. Поняття людського капіталу є природним розвитком і узагальненням поняття людського фактора і людського ресурсу, проте в межах людського капіталу слід оперувати більш ширшою економічною категорією. Слід погодитись з думкою [8, с. 244] щодо того, що людський капітал представляє собою ключовий фактор економічного та суспільного прогресу, оскільки включає в себе освічений трудовий потенціал, нові знання, інструменти інтелектуальної та управлінської праці, а також контекст та умови для ефективного функціонування людського капіталу в контексті публічного адміністрування та соціалізації економіки [21]. Тож концепція розвитку суспільства, яка є теоретичною моделлю та орієнтована на практику публічного управління, в сучасному розумінні виходить з визнання того, що соціальний прогрес необхідно вимірювати не лише матеріальним багатством, але й розвитком особистості як ключовим критерієм суспільного прогресу [17].

Важливо відмовитися від уявлення про людину як лише елемент продуктивних сил і замість цього акцентувати увагу на розвитку та регресії особистості [7, с. 58]. Справжня цінність людини полягає не в її родових чи типових характеристиках, а в розумінні її як унікальної історичної індивідуальності, яку не можна замінити чи замінити. Таким чином, цінність кожної окремої людини буде захищеною, коли відмовляться розглядати конкретних індивідів як замінний матеріал для формування за загальним шаблоном. У цьому контексті важливо виокремити значення комплексу заходів, пов'язаних із соціальним захистом та соціальною безпекою, в рамках публічного управління, особливо коли йдеться про забезпечення безпеки особистості. Націленість на розвиток людського капіталу визначається переважно інвестиціями, причому в центрі уваги залишається людина, але в сучасних умовах це також означає зростаючу роль державних службовців як освічених, творчих та ініціативних фахівців з високим рівнем професіоналізму в публічному адмініструванні. Людський капітал стає визначальним складником національного багатства регіонів та країн на світовому рівні.

Традиційна економічна концепція людського капіталу (за Гері Беккером і його послідовниками-економістами) розглядає його як стратегічний ресурс економіки. Але є це достатньо для розвитку не тільки економіки, а й повоєнного, травмованого війною українського суспільства?

Очікуване, але маловірогідне (якщо щось суттєво не зміниться на суспільно-політичному рівні в Україні у 2023-2024 рр.) зростання збільшення людського капіталу в Україні, особливо після війни з РФ, має потенціал кардинально змінити відносини в українському суспільстві та сприяти формуванню нової політичної людино-центричної парадигми. Інвестиції в освіту, здоров'я та професійний розвиток сприятимуть створенню сильнішого, більш освіченого та здорового суспільства, здатного до активної участі в громадському житті та

відновленні країни. Цей процес може призвести до виникнення нових лідерів з рядів громадянського суспільства, які володіють необхідними знаннями та навичками для впровадження інновацій та ефективних змін. Водночас, зростання людського капіталу стимулюватиме більшу вимогливість населення до якості управління країною, підвищуючи стандарти відповідальності, прозорості та демократії в державному апараті. Більший людський капітал також може сприяти зміцненню соціальної згуртованості, оскільки освічені та здорові громадяни більш схильні до співпраці та взаємодопомоги у вирішенні загальнонаціональних викликів [2]. Це, в свою чергу, може прискорити процеси соціальної інтеграції, зменшити розрив між різними соціальними групами та регіонами, а також сприяти формуванню більш інклюзивної та толерантної національної ідентичності. В кінцевому підсумку, збільшення людського капіталу в Україні може стати основою для формування нової політичної культури, заснованої на принципах людиноцентризму, де основні політичні рішення будуть прийматися з урахуванням потреб та блага кожного громадянина, що відкриє шлях до створення міцного, сталого та процвітаючого майбутнього для країни.

Однією з головних, на мою думку, інституційних передумов цього має бути нова якість прямого (а не через хронічно деформовану модель представницької демократії, як зараз в Україні) діалогу публічної влади і простих громадян-виборців: представників сотень територіальних громад, бізнесу і вмотивованого громадянина, щоб вибудувати і закріпити у новому «суспільному договорі» орієнтири стратегічного розвитку та забезпечити досягнення цілей. На підтримку такої позиції можна навести думку [5, с. 64], що громадська активність в цілому засновується на розгалуженій мережі соціальних зв'язків, саме вона формуватиме соціальний капітал, що, в свою чергу, створюватиме підґрунтя для більшості новітніх управлінських концепцій та побудови ефективної системи місцевої влади. Узагальнюючи літературу, можна виокремити реальні політично-адміністративні, економічні, технологічні шляхи того, як ці заходи можна здійснити в Україні:

1) Політично-адміністративні шляхи, передусім – це реформування освітньої системи і створення нових економічних механізмів мотивації населення через електронну реєстрацію і облік досягнень (звичайно, за бажанням людини) громадянина України у вигляді певного агрегованого показника, який становив би невід'ємну частину його цифрового профіля. Уряд України може впровадити комплексну реформу освітньої системи, зосередившись на модернізації навчальних програм, глибоку інтеграції цифрових технологій у навчальний процес та підвищенні кваліфікації вчителів. Це, ми переконані, допоможе підготувати молодь до викликів сучасного ринку праці та залучити її до активної участі в громадському житті.

2) Економічні шляхи: сприяння підприємництву та інноваціям: Розробка державних програм підтримки малого та середнього бізнесу, особливо у сфері високих технологій, може стати потужним стимулом для економічного зростання. Залучення інвестицій, надання податкових пільг, створення інноваційних хабів і технопарків допоможуть розвивати новітні технології та створювати якісні робочі місця.

3) Технологічні шляхи, а саме – подальша глибока цифровізація публічних (державних) послуг і інтеграція електронних державних і приватних реєстрів між платформами [6]. Активне впровадження цифрового (а не просто електронного, як ще недавно запевнялося) урядування та цифровізація державних послуг сприятимуть підвищенню прозорості та ефективності пуб-

лічного управління, зменшенню корупції та залученню громадян до процесів прийняття рішень через електронні платформи для громадських консультацій та голосувань.

4) Соціальні ініціативи, передусім – це розвиток громадської інфраструктури: Створення громадських центрів, бібліотек, культурних і освітніх просторів, обладнаних за останнім словом техніки, де кожен громадянин має доступ до знань, інформації та можливостей для саморозвитку. Такі центри можуть стати майданчиками для обміну досвідом, навчання, проведення майстер-класів та інших заходів, що сприяють соціальній активності та залученню громадян до життя суспільства.

Реалізація цих шляхів вимагатиме від України зосередження зусиль на створенні сприятливого інвестиційного клімату, розвитку інновацій та забезпеченні прав і можливостей для кожного громадянина, що стане фундаментом для сталого розвитку та відновлення країни після війни. А також реалізація зазначених заходів може суттєво сприяти сталому розвитку України, відповідаючи на виклики, визначені в 17 цілях сталого розвитку ООН (рисунок 1). Перш за все, реформування освітньої системи та зосередження уваги на розвитку людського капіталу відіграють ключову роль у досягненні якісної освіти (Ціль 4) та гендерної рівності (Ціль 5), забезпечуючи рівні можливості для всіх. Інвестиції в здоров'я сприятимуть покращенню добробуту населення (Ціль 3).

Рис. 1. Загальноприйняті Цілі сталого розвитку ООН

Fig. 1. The generally accepted Sustainable Development Goals of the UN

Далі, сприяння підприємництву та інноваціям, а також цифровізація державних послуг, підтримуватимуть економічне зростання (Ціль 8), стимулюючи створення робочих місць та забезпечуючи сталий промисловий розвиток (Ціль 9). Це також вплине на зменшення нерівності в суспільстві (Ціль 10) шляхом створення більш інклюзивного економічного середовища. Розвиток громадської інфраструктури та інвестиції в громадські простори сприятимуть сталому міському розвитку (Ціль 11), покращуючи якість життя в містах та селах. Впровадження екологічно чистих технологій та підтримка зеленої економіки допоможуть Україні боротися зі зміною клімату (Ціль 13) та забезпечити відповідальне споживання та виробництво (Ціль 12). Врешті-решт, акцент на люд-

ському капіталі та розвитку спроможностей кожної людини зміцнить мир та справедливість в українському суспільстві (Ціль 16), створюючи міцну основу для партнерства на шляху до сталого розвитку (Ціль 17). Таким чином, комплексний підхід до реалізації цих заходів дозволить Україні не тільки відновитися після війни, але й закласти фундамент для майбутнього сталого розвитку.

Для реалізації зазначених ініціатив та досягнення сталого розвитку України, система публічного врядування повинна пройти значні зміни, зокрема через інтеграцію інноваційних підходів та технологій. По-перше, необхідно забезпечити гнучкість та адаптивність управлінських структур, щоб вони могли швидко реагувати на зміни у суспільстві та економіці. Це вимагає від уряду переходу від традиційних ієрархічних моделей до більш горизонтальних форм організації, які сприяють крос-секторальній взаємодії та ініціативного співробітництва. По-друге, необхідна інтеграція інноваційних підходів у плануванні та виконанні публічної політики, зокрема через використання цифрових технологій для аналізу даних та ефективного управління ресурсами. Це сприятиме впровадженню більш гнучких та адаптивних стратегій управління, здатних швидко реагувати на зміни у соціально-економічному середовищі. По-третє, реформування освітньої та наукової сфер з метою підготовки кваліфікованих фахівців, здатних розробляти та реалізовувати інноваційні рішення в галузі публічного управління та політики, стане важливим кроком до зміцнення людського капіталу. По-четверте, розробка та впровадження інтегрованих міжсекторальних програм та проєктів, що об'єднують зусилля державного, приватного та громадського секторів, допоможе забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем сталого розвитку. Нарешті, підвищення рівня міжнародної інтеграції та співпраці з метою обміну досвідом, приваблення інвестицій та використання кращих світових практик у сфері публічного управління та політики стане ключовим фактором успішної реалізації зазначених ініціатив. Такі зміни вимагатимуть від українського уряду зосередження на стратегічному плануванні, інвестиціях у ключові сектори та створенні сприятливих умов для інновацій та сталого розвитку.

У контексті публічної політики - у широкому сенсі, Україна має зосередитися на розробці та впровадженні інтегрованих стратегій, які охоплюють економічний, соціальний та екологічний розвиток. Це передбачає перехід від секторального до системного підходу в плануванні та реалізації політик, де основну увагу приділяється здатності людини самореалізувати себе в Україні, а не просто бути продуцентом доданої вартості чи носієм 100%-во персоніфікованого людського капіталу. І у цьому сенсі актуальним є і буде далеко не стільки «людський капітал», скільки «особистісний капітал» (identity capital). Для ефективного впровадження цих змін, важливо забезпечити відкритість та прозорість урядових рішень, а також активно залучати громадянське суспільство та приватний сектор до обговорення та формування публічної політики. Це сприятиме формуванню довіри між державою та суспільством, а також забезпечить більшу ефективність та відповідність політик реальним потребам населення.

Ключовим аспектом змін у публічному врядуванні є впровадження цифрових технологій у всі аспекти управління та взаємодії з громадянами. Цифровізація послуг, використання великих даних та аналітики для прийняття рішень, а також розвиток електронного урядування стануть основою для підвищення ефективності державного управління та залучення громадян до управлінських процесів.

У теорії і на практиці вже традиційно вирізняють кілька сфер публічного управління, спрямованих на безумовне інвестування в людський потенціал і людський капітал країни. Спираючись на наробки [3; 4; 22; 8], визначено найпоширеніші з них залежно від сфери застосування:

1) освіта та навчання протягом життя, зокрема (а) шкільна та вища освіта (реалізація ефективної системи шкільної та вищої освіти, яка надає можливості для розвитку широкого спектру навичок та знань), (б) професійна підготовка (розробка програм та ініціатив для навчання та розвитку професійних навичок, що відповідають потребам ринку праці);

2) охорона здоров'я, зокрема (а) медична інфраструктура (забезпечення доступності якісної медичної інфраструктури та послуг для всіх жителів регіону), (б) профілактика та освіта здоров'я (реалізація програм здоров'я та ініціатив, спрямованих на попередження захворювань та підвищення свідомості населення);

3) адресна соціальна підтримка, зокрема (а) соціальні програми (розробка та впровадження соціальних програм, спрямованих на захист вразливих груп населення та забезпечення їм соціального забезпечення), (б) доступне житло для українських кваліфікованих працівників.

4) місцевий економічний розвиток, зокрема (а) стимулювання малого і мікро-підприємництва, (б) адресне забезпечення доступності фінансових ресурсів та кредитів для розвитку малих та середніх підприємств;

5) інклюзивний громадянський розвиток (а) культурні регіональні програми (розвиток та підтримка культурних ініціатив, які сприяють інклюзивності та розвитку творчого потенціалу місцевого населення); (б) громадська участь (залучення громадян до процесів прийняття рішень та публічного управління, що сприяє зміцненню громадського суспільства, та, як наслідок, рівню людського розвитку).

Ці ініціативи взаємодіють і спільно сприяють сталому розвитку регіону через покращення людського капіталу і якості життя населення. Більш детально доцільно розглянути переваги та недоліки кожного з наведених механізмів (таблиця 1), зосередивши увагу на особливостях їх реалізації в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення.

Згідно таблиці 1, реалізація стратегій забезпечення людського капіталу та людського потенціалу в Україні під час воєнного стану в 2023-2024 роках вимагає адаптації підходів та методів до складних умов надзвичайної ситуації. Зокрема, у сфері освіти та навчання протягом життя значну роль відіграють дистанційні та гнучкі форми навчання, які дозволяють продовжувати освітній процес незважаючи на воєнні дії, забезпечуючи доступ до знань для широкого кола населення, включаючи переселенців та осіб, що перебувають у прифронтових і прикордонних (з РФ) територіях.

Охорона здоров'я в умовах воєнного часу зосереджена на забезпеченні невідкладної медичної допомоги, психологічної підтримки постраждалих від війни, а також на адаптації системи охорони здоров'я до високого навантаження та необхідності швидкого реагування на нові медичні виклики.

Адресна соціальна підтримка під час воєнного стану передбачає впровадження цільових програм допомоги найбільш вразливим категоріям населення, включаючи сім'ї загиблих, ветеранів, переселенців, забезпечуючи їх необхідними ресурсами для задоволення базових життєвих потреб.

Орієнтовна оцінка дотичних сфер публічного управління для розвитку людського потенціалу в умовному регіоні

Approximate assessment of relevant areas of public administration for development human potential in the conditional region

Сфери публічного управління	Переваги	Недоліки	Особливості дії у період воєнного стану та відновлення
освіта та навчання протягом життя	розвиває людський капітал; підвищує конкурентоспроможність регіону; сприяє інноваціям та розвитку технологій;	вимагає значних фінансових вкладень; результати можуть з'явитися не відразу;	зниження фінансування освіти через перерозподіл ресурсів на оборону. можливість збільшення військового навчання;
охорона здоров'я	покращує якість життя населення; забезпечує здоров'я працездатної робочої сили; зменшує соціальні витрати на лікування;	- великі витрати на медичну інфраструктуру. - нерівномірний доступ до медичних послуг.	збільшення фінансування медичної галузі для забезпечення воєнних потреб. висока потреба в екстрених та травматологічних медичних послугах;
адресна соціальна підтримка	захищає вразливі групи населення; сприяє соціальній стабільності; підвищує соціальну відповідальність;	вимагає фінансових зусиль та бюджетних коштів; існує ризик зловживань та корупції;	- підвищений попит на соціальні послуги через збільшення числа потребуючих. зміна фокусу на військові потреби може обмежити соціальні ініціативи.
місцевий економічний розвиток	сприяє збереженню і навіть створенню нових робочих місць; збільшує обсяги виробництва та доходи; стимулює інвестиції та ринкові можливості;	можливий нерівномірний розподіл економічного росту; ризик залежності від обмежених секторів економіки;	може виникнути відсутність інвестицій через невизначеність економічного майбутнього. обмеження розвитку окремих секторів.
інклюзивний громадянський розвиток	зміцнює соціокультурну ідентичність; сприяє творчому потенціалу громади; підвищує рівень задоволення та благополуччя;	потребує пильної уваги до культурних вартостей та може викликати несприйняття обраних для розвитку напрямів; ризик відмови від нововведень та неотримання запланованого ефекту;	зміна пріоритетів у культурних програмах на воєнні потреби. можливість погіршення ситуації з правами людини та свободами.

*Джерело: розробка автора.

Місцевий економічний розвиток в умовах воєнного часу фокусується на підтримці малого та середнього бізнесу, стимулюванні підприємництва та створенні нових робочих місць, що сприяє відновленню економіки та забезпеченню зайнятості населення.

Інклюзивний громадянський розвиток набуває особливої актуальності, оскільки він передбачає залучення широкого спектру громадян до участі в громадському житті, розбудові демократичних інститутів та підтримці соціальної згуртованості в умовах зовнішньої агресії рф.

Особливості політичного і фінансового забезпечення цих сфер у період воєнного стану в Україні вказують на можливі зміни в публічній політиці. Розвиток соціальної сфери у регіонах, стримується переважно такими обставинами: 1) відсутністю чи недостатністю місцевих бюджетів, у низці районів – податкової бази, потрібної для вирішення мінімальних завдань соціального розвитку; 2) недосконалою системою централізованого розподілу ресурсів, паралізацією і знеціненням потенційних соціальних інвестицій, що не отримали реального матеріально-технічного забезпечення, на рахунках місцевих органів влади; 3) кошти, які спрямовуються на соціальну сферу, не знаходять тут сприятливого конкурентного середовища для ефективного їх використання в сучасних викликах та тригерах; 4) актуалізацією міграційного виїзду українців за кордон з безпекових причин (Південь і Схід України) і суто трудових під «маскою» втечі подалі від війни (переважно це населення Заходу України), що особливо спостерігалось у 2022-2023 рр.

Всесвітньовідомий індекс людського розвитку (ІЛР) України протягом останніх 10 років (до початку повномасштабної війни з рф у 2022 р.) свідчить про деяке, дуже незначне узагальнено погіршення (рисунок 2), проте війна суттєво вплинула на усі об'єкти і критерії, які обліковують ться у цьому індексі.

а) Освіта та навчання протягом життя: до початку війни Україна демонструвала поступове зростання в секторі освіти, вкладаючи значні ресурси у модернізацію освітньої інфраструктури та програм. Війна внесла корективи, змусивши перейти на дистанційні форми навчання, що відкрило нові можливості для цифровізації освіти, але також виявило проблеми з доступом до якісної освіти для дітей з постраждалих регіонів.

б) Сектор охорони здоров'я зазнав значних втрат через військові дії, що вимагало перерозподілу ресурсів для надання невідкладної допомоги пораненим та цивільним особам. Пандемія COVID-19, яка передувала війні, вже випробувала систему охорони здоров'я, і триваюча війна лише посилила ці виклики, зокрема у сфері психічного здоров'я.

в) Адресна соціальна підтримка: в умовах війни Україна зіткнулася з необхідністю забезпечити адресну соціальну підтримку для великої кількості внутрішньо переміщених осіб та сімей загиблих. Підвищення гнучкості та ефективності соціальної допомоги стало критично важливим для зміцнення соціальної згуртованості та запобігання глибоким соціальним розколам.

г) Місцевий економічний розвиток: війна значною мірою вплинула на місцевий економічний розвиток, зокрема через знищення інфраструктури та виробничих потужностей. Незважаючи на це, криза активізувала пошук нових можливостей для економічного відновлення, зокрема через розвиток цифрової економіки та стимулювання малого та середнього бізнесу.

д) Інклюзивний громадянський розвиток: під час війни акцент на інклюзивному громадянському розвитку набуває особливої ваги, враховуючи необ-

хідність інтеграції внутрішньо переміщених осіб та ветеранів війни в соціальне життя. Проекти, спрямовані на залучення громадян до участі в публічному управлінні та місцевому самоврядуванні, допомагають відновлювати довіру до державних інституцій та сприяють формуванню активної громадянської позиції.

Як бачимо на рисунку 2, в країнах ЄС наявний доволі високий рівень індексу людського розвитку (далі – *HDI*). Найвищий індекс мають Данія (0,95), Нідерланди (0,94), Швеція (0,94), Німеччина (0,94), Бельгія (0,93), Мальта (0,91). Причому в цих країнах високими є і показники частки міського населення. Як видно з динаміки наведеного показника HDI, для України спостерігається спад індексу людського розвитку, і, якщо не буде прийнято заходів щодо стимулювання його складових, динаміка і далі буде негативною. За період дослідження HDI в Україні досяг максимального рівня у 2019 р. (0,78), це був період напередодні пандемії (COVID-19). Такі тенденції індексу людського розвитку були характерні тільки для Болгарії, Португалії, Чехії та Хорватії.

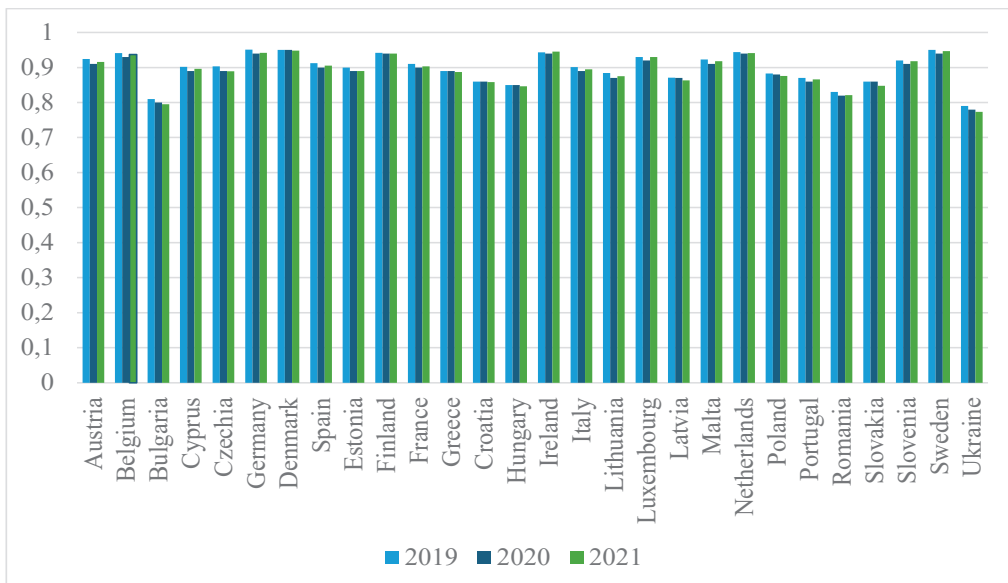

Рис. 2. Динаміка індексу людського розвитку України та країн ЄС за 2019-2021 рр.

Fig. 2. Dynamics of the human development index of Ukraine and EU countries for 2019-2021.

*Джерело: складено автором за [15; 14].

Навіть попри війну, численні жертви українців на війні, частково суспільну дезорієнтацію і апатію, сучасна Україна має низку критично важливих і наявних передумов, які сприятимуть, на нашу думку, реалізації ідей цієї статті:

1) Досі розвинений людський потенціал та досі висока освіченість населення. Україна традиційно має високий рівень освіти серед населення, з сильними науковими та технічними кадрами. Це створює міцну основу для розвитку людського капіталу та впровадження інноваційних підходів у відновленні країни.

2) Нечувана раніше соціально-політична згуртованість громадянського суспільства і його переконливий запит на нові політико-адміністративні еліти, які мають прийти після війни. Війна, безумовно, сприяла згуртуванню українського суспільства, активізації волонтерських ініціатив та громадських організацій, які готові долучатися до відновлення країни, в тому числі через розвиток людського капіталу.

3) Підтримка міжнародних партнерів та світових донорських організацій. Міжнародна підтримка, як фінансова, так і консультативна, є значною та спрямована на відновлення та розвиток України, включаючи проекти з розвитку людського капіталу та публічного управління.

4) Розвиток цифрової інфраструктури та цифрової економіки. Протягом останніх 7-8 років Україна демонструє значний прогрес у цифровізації державних послуг, міжнародну інтеграцію і розвитку приватного ІТ-сектору та інтеграції цифрових технологій у різні сфери життя усередині країни. Це створює чудові умови для ефективнішого використання людського капіталу та розширення можливостей для його розвитку.

5) Зростаюча увага до сталого розвитку та екології під тиском глобального порядку денного і зовнішнього фінансування цих питань. Нарешті приходить усвідомлення необхідності екологічно сталого розвитку та збереження ресурсів зростає, що сприяє формуванню нових підходів у публічному управлінні та політиці, орієнтованих на баланс економічних, соціальних та екологічних потреб суспільства.

Ці передумови створюють сприятливий фон для реалізації стратегій, спрямованих на розвиток людського капіталу в Україні, та формування нової публічної політики, нарешті заснованої на людиноцентричному підході, для забезпечення сталого розвитку країни в післявоєнний період.

Відповідно до цього, контури нової публічної політики в Україні мають бути спрямовані на комплексне вирішення проблем, пов'язаних з покращенням щорічних значень індексу людського розвитку ООН, зокрема через акцент на середній і післядипломній освіті, охороні здоров'я (перша і друга ланки), соціальному захисті постраждалих від війни і ветеранів Сил оборони України, економічному розвитку постраждалих громад і регіонів та громадянській активності. Освітня політика повинна забезпечити доступ до якісної освіти на всіх рівнях, включаючи професійно-технічну та вищу освіту, з особливим фокусом на цифрові навички та навчання протягом життя, що відкриває можливості для самореалізації та конкурентоспроможності на ринку праці. У сфері охорони здоров'я необхідно зосередитися на покращенні доступу до медичних послуг, розвитку первинної медичної допомоги та системи громадського здоров'я, а також на підтримці психічного здоров'я населення, що є критично важливим у післявоєнний період.

Адресна соціальна підтримка має стати більш гнучкою та ефективною, забезпечуючи допомогу тим, хто цього найбільше потребує, включаючи внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, та вразливі верстви населення. Економічні ініціативи повинні спрямовуватися на стимулювання місцевого економічного розвитку, підтримку малого та середнього бізнесу, інвестиції в інфраструктуру та технології, що дозволить створити нові робочі місця та підвищити рівень життя населення. Інклюзивний громадянський розвиток та залучення громадян до участі у публічному управлінні стане основою для побудови довіри та соціальної згуртованості, що є важливим для сталого роз-

витку та демократії. Головною умовою реалізації цих змін, окрім, звичайно, перемоги України у війні, є консолідація Українського суспільства навколо ідей спільного амбітного майбутнього в одній країні (з урахуванням того, що будуть різні покоління і серйозно деформована свідомість сотень тисяч людей російським впливом на деокупованих територіях) цілей сталого розвитку та активна участь громадян у досягненні дійсно розвиткових цілей, а не чергової боротьби за владу. І це вимагає від держави вже зараз створення відкритих механізмів для громадської участі та взаємодії – особливо – за допомоги цифрових технологій і платформ.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, фіксуємо, що:

– стратегічна інтеграція людського капіталу у формування публічної політики є ключовим фактором сталого розвитку України. У післявоєнний період особлива увага має бути приділена розвитку освітніх програм, професійного навчання, інвестицій у здоров'я та соціальну підтримку населення, що сприятиме підвищенню рівня кваліфікації робітників, збільшенню інноваційного потенціалу та покращенню загального добробуту громадян. Розвиток людського капіталу має стати центральним елементом усіх секторальних стратегій відновлення і розвитку країни, включаючи економічну, соціальну та технологічну політику.

– політична воля та взаємодія між урядом, бізнесом, громадянським суспільством та міжнародними партнерами є вирішальними для реалізації людиноцентричної парадигми в Україні. Це значить, що слід створити сприятливе середовище для реалізації талантів кожної людини, що передбачає не лише фінансові інвестиції, а й розробку інклюзивних, гнучких політик, здатних адаптуватися до змінних умов і потреб суспільства. Успішне впровадження цих стратегій може значно прискорити відновлення України, підвищити її міжнародну конкурентоспроможність та створити міцну основу для довгострокового сталого розвитку.

– розробка та реалізація нової публічної політики, заснованої на людино-центричному підході, є необхідною для використання потенціалу людського капіталу в післявоєнному відновленні України. Це вимагає комплексного підходу до реформ у системі публічного врядування, освіти, охорони здоров'я, економіки та соціального забезпечення, що сприятиме створенню умов для розвитку кожного громадянина та забезпеченню його можливостей до само-реалізації;

– інтеграція України у світові процеси сталого розвитку, зокрема через досягнення Цілей сталого розвитку ООН, потребує активізації зусиль з розвитку людського капіталу та адаптації публічної політики до глобальних викликів та можливостей. Успішне впровадження цих зусиль не тільки підвищить якість життя українців, але й зміцнить позиції України на міжнародній арені як країни, що активно розвивається та інтегрується у світову спільноту зі сталого розвитку.

Перспективи подальших досліджень пов'язуються з (а) аналізом впливу людського капіталу на відновлення та розвиток післявоєнної економіки України, (б) розробкою стратегій інклюзивного розвитку місцевих громад в умовах цифрової трансформації і (в) оцінкою ефективності публічної політики у сфері людського капіталу та її впливу на досягнення цілей сталого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бялиницькі-Бірула П. Еволюція інструментів публічної політики: від традиційного адміністрування до інтерактивного врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2 (56). С. 20–32. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/20294>. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.19.02.02>
2. Газарян С. Створення ефективних урядів в країнах, що розвиваються: від глобальної цілі до розумних дій (досвід Бразилії). *Актуальні проблеми державного управління*. 2023. № 1 (62). С. 114–130. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-07>
3. Губа М. Соціальний капітал як чинник розвитку громад. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2021. № 1. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.1.3>
4. Деміхов О. Стратегія регіонального розвитку громадського здоров'я в Україні: інноваційні аспекти. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1 (82). С. 84–87. DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa1822021229141>
5. Карташова О., Бабич В.В. Регіональний економічний розвиток в умовах децентралізації. Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 18-19 квітня 2019р. Херсон : ДВНЗ «ХДАУ», 2019. С. 63–65.
6. Кудь А.А. Формування суспільної цінності на основі наявних платформних рішень у публічному секторі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2021. № 1 (59). С. 51–67. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/19398> DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.21.01.06>
7. Цимбал Б. М. Публічне управління безпекою особистості крізь призму соціального захисту та соціальної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 3 (34). С. 58–61
8. Щербаков П. Людський капітал як фактор публічного адміністрування соціалізації економіки. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 8 (6). С. 239–246. DOI: <https://doi.org/10.15421/1520122>
9. Aligning Human Capital with Business Strategy. URL: https://partnership-monitor.alerts.ztf.uw.edu/text-explore/viewcontent?docid=HzN:5026&Edu=Harvard_business_school_human_resources.pdf
10. Bersin J. Sustainability Is About Your Workforce, Too. *Harvard Business Review*. 2023. № 9. URL: <https://hbr.org/2023/09/sustainability-is-about-your-workforce-too>
11. Biller White T. Navigating new and emerging risk – an interview with Gard's Chief Risk Officer / Gard. May 28, 2020.
12. Deloitte. 2023 global human capital trends report. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/glob175985_global-human-capital-trends-2023/glob175985_human-capital-trends-2023.pdf
13. Garton E. What If Companies Managed People as Carefully as They Manage Money? *Harvard Business Review*. 2017. № 5. URL: <https://hbr.org/2017/05/what-if-companies-managed-people-as-carefully-as-they-manage-money>
14. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
15. Human development index score of Ukraine from 1990 to 2021. URL: [https://www.statista.com/statistics/877624/human-development-index-of-ukraine/#:~:text=The%20Human%20development%20index%20\(HDI,decreased%20from%20the%20previous%20measurement](https://www.statista.com/statistics/877624/human-development-index-of-ukraine/#:~:text=The%20Human%20development%20index%20(HDI,decreased%20from%20the%20previous%20measurement)
16. Mensah J., Sandra Ricart Casadevall S. Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*. 2019. № 5:1. DOI: 10.1080/23311886.2019.1653531
17. Molinoari E., Kruglanski A. W., Bonaiuto F., Bonnes M. Motivations to act for the protection of nature biodiversity and the environment: A matter of "Significance". *Environment and Behaviour*. 2019. Sage 1–31. DOI: <https://doi.org/10.1177/0013916518824376>.
18. Philip P., Claire Ibrahim C., Hayward E. Work toward net zero: The rise of the green collar workforce in a just transition, Deloitte, November 2022
19. Sen A. Equality of what? In: MacMurrin SM, editor. *The Tanner lectures on human values*, 4. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. С. 195–220.
20. Swain R. B., Yang-Wallentin F. Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. 2019. № 27/2. С. 96–106. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316>

21. Toth R. The Dynamics of Entrepreneurial Human Capital. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*. 2013. № 49/1. C. 115–116. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00074918.2013.779771> DOI: <https://doi.org/10.1080/00074918.2013.779771>

22. UNDP. Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century. New York, 2019. URL: <https://reliefweb.int/attachments/27997fac-d150-394b-bda1-a668a7045473/hdr2019.pdf>

23. UNDP. The institutional framework in the field of human capital development policy (part 1). Berlin : UNDP, 2023. URL: <http://surl.li/qfpxm>

24. Zhu M. The role of human capital and environmental protection on the sustainable development goals: new evidences from Chinese economy. *Economic Research-Ekonomiska Istraživanja*. 2023. № 36:1. C. 650–667. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2113334>

Стаття надійшла до редакції 06.09.2023 р.

Стаття рекомендована до друку 26.10.2023 р.

Bodnar K. V.,

graduate student of the Department of Economic Policy and Management,
Education and Research Institute of Public Administration, V. N. Karazin Kharkiv National University,
4, Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine

e-mail: Ekaterina28051986@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-8512-1001>

FROM PEOPLE TO PUBLIC POLICY: THE ROLE OF HUMAN CAPITAL IN SUSTAINABLE POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE

Annotation. The crucial role of human capital in enhancing the effectiveness of public governance systems and the principles of new public policy is investigated in the context of sustainable development and the most relevant United Nations Sustainable Development Goals. The analysis begins with an overview of human capital as a fundamental asset for socio-economic development, highlighting its impact on innovation, productivity, and overall economic growth. The research methodology includes the application of several general scientific methods for literature review and concise analysis of official data, emphasizing the interrelationship between investments in human capital and improved governance outcomes. Key findings indicate that regions with higher levels of education, health, and skills among the population tend to demonstrate more robust governance and sustainable development indicators, as well as resilience to severe shocks (such as war), and this represents a manageable policy parameter for governments. The paper also discusses challenges and opportunities for optimizing human capital, including policy recommendations for education, healthcare, and workforce development to support sustainable development in line with the UN's rationale. Through its analysis, the article contributes to strategic planning and public policy formulation, which is crucial for more effective utilization of human capital for regional development and better public governance.

Keywords: *human capital, mechanism of public administration, UN sustainable development goals, Ukrainian sustainable development, UN goal of decent jobs, local economic development.*

REFERENCES

1. Biatynicki-Birula, P. (2019). The evolution of public policy tools: from traditional administration to interactive governance. *Pressing Problems of Public Administration*, 2 (56), 20–32. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.19.02.02> [in Ukrainian].

2. Gazaryan, S. (2023). Creating effective governments in developing countries: from global goal to smart actions (the case of Brazil). *Actual Problems of Public Administration*, 1 (62), 114–130. DOI: <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-1-07> [in Ukrainian].

3. Huba, M. (2021). Social capital as a factor of community development. *Tavrian Scientific Bulletin. Series: Public Administration and Administration*, 1, 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.1.3> [in Ukrainian].

4. Demikhov, O. (2021). Strategy for regional development of public health in Ukraine: innovative aspects. *Actual Problems of Public Administration*, 1 (82), 84–87. DOI: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa1822021229141> [in Ukrainian].

5. Kartashova, O. & Babych, V.V. (2019). Regional economic development in the context of decentralization. *Public Administration and Administration in the Processes of Economic Reforms: Proceedings of the III All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference*, 63–65. Kherson: Kherson State Agricultural University. [in Ukrainian].
6. Kud, A.A. (2021). Formation of social value based on existing platform solutions in the public sector. *Actual Problems of Public Administration*, 1 (59), 51–67. URL: <https://periodicals.karazin.ua/apdu/article/view/19398>. DOI: <https://doi.org/10.34213/ap.21.01.06> [in Ukrainian].
7. Tsimbal, B.M. (2022). Public administration of personal security through the prism of social protection and social security. *Public Administration and Customs Administration*, 3 (34), 58–61. [in Ukrainian].
8. Shcherbakov, P. (2020). Human capital as a factor of public administration in the socialization of the economy. *Aspects of Public Administration*, 8 (6), 239–246. DOI: <https://doi.org/10.15421/1520122> [in Ukrainian].
9. Aligning Human Capital with Business Strategy. URL: https://partnership-monitor.alerts.ztf.uw.edu/text-explore/viewcontent?docid=HzN:5026&Edu=Harvard_business_school_human_resources.pdf
10. Bersin, J. (2023). Sustainability Is About Your Workforce, Too. *Harvard Business Review*, 9. URL: <https://hbr.org/2023/09/sustainability-is-about-your-workforce-too>
11. Biller White, T. (2020, May 28). Navigating new and emerging risk – an interview with Gard's Chief Risk Officer. Gard.
12. Deloitte. (2023). 2023 global human capital trends report. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/insights/articles/glob175985_global-human-capital-trends-2023/glob175985_human-capital-trends-2023.pdf
13. Garton, E. (2017). What If Companies Managed People as Carefully as They Manage Money? *Harvard Business Review*, 5. URL: <https://hbr.org/2017/05/what-if-companies-managed-people-as-carefully-as-they-manage-money>
14. Human Development Index (HDI). URL: <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
15. Human development index score of Ukraine from 1990 to 2021. URL: [https://www.statista.com/statistics/877624/human-development-index-of-ukraine/#:~:text=The%20Human%20development%20index%20\(HDI,decreased%20from%20the%20previous%20measurement](https://www.statista.com/statistics/877624/human-development-index-of-ukraine/#:~:text=The%20Human%20development%20index%20(HDI,decreased%20from%20the%20previous%20measurement)
16. Mensah, J. & Sandra Ricart Casadevall. (2019). Sustainable development: Meaning, history, principles, pillars, and implications for human action: Literature review. *Cogent Social Sciences*, 5 (1). DOI: <https://doi.org/10.1080/23311886.2019.1653531>
17. Molinoari, E., Kruglanski, A.W., Bonaiuto, F., & Bonnes, M. (2019). Motivations to act for the protection of nature biodiversity and the environment: A matter of "Significance." *Environment and Behaviour*. Sage, 1–31. DOI: <https://doi.org/10.1177/0013916518824376>
18. Philip, P., Claire Ibrahim, C. & Hayward, E. (2022, November). Work toward net zero: The rise of the green collar workforce in a just transition, Deloitte.
19. Sen, A. (2010). Equality of what? In: MacMurrin, S. M. (Ed.), *The Tanner lectures on human values*, 4. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 195–220.
20. Swain, R.B. & Yang-Wallentin, F. (2019). Achieving sustainable development goals: predicaments and strategies. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 27 (2), 96–106. DOI: <https://doi.org/10.1080/13504509.2019.1692316>
21. Toth, R. (2013). The Dynamics of Entrepreneurial Human Capital. *Bulletin of Indonesian Economic Studies*, 49 (1), 115–116. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00074918.2013.779771>. DOI: <https://doi.org/10.1080/00074918.2013.779771>
22. UNDP. (2019). *Human Development Report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: Inequalities in human development in the 21st century*. New York. URL: <https://reliefweb.int/attachments/27997fac-d150-394b-bda1-a668a7045473/hdr2019.pdf>
23. UNDP. (2023). *The institutional framework in the field of human capital development policy (part 1)*. Berlin: UNDP. URL: <http://surl.li/qfpxm>
24. Zhu, M. (2023). The role of human capital and environmental protection on the sustainable development goals: new evidences from Chinese economy. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 36 (1), 650–667. DOI: <https://doi.org/10.1080/1331677X.2022.2113334>

The article was received by the editors 06.09.2023.

The article is recommended for printing 26.10.2023.